

**महाराष्ट्र शासन
वित्त विभाग**

शासन परिपत्रक क्रमांक: सेनिवे १००८/९६/ सेवा-४,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२, दिनांक ३ नोव्हेंबर २००८.

परिपत्रक

महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तीवेतन) नियम १९८२ मध्ये करण्यात आलेल्या तरतूदीनुसार शासकीय कर्मचाऱ्यांचे निवृत्तिवेतन/कुटूंबनिवृत्तीवेतन व अनुषंगीक बाबी विनियमित करण्यात येतात. तथापि या नियमांतील काही तरतूदीतील अभिप्रेत अर्थाबाबत योग्य अर्थविवरण होत नसल्याने या तरतूदींच्या अनुषंगाने अनेक संदर्भ वित्त विभागास प्राप्त होत असल्याचे निदर्शनास आले आहे. त्यामुळे अशा नियमांतील तरतूदींच्या नियमास अभिप्रेत अर्थाबाबत शासन खालील प्रमाणे स्पष्टीकरण करीत आहे :-

अ. क्र.	म.ना.से. (निवृत्ती वेतन) नियम १९८२ मधील नियम क्रमांक	मुद्दा	स्पष्टीकरण
१	नियम २६	कुटूंब निवृत्तिवेतनधारक एखाद्या गंभीर गुन्ह्याबद्दल किंवा गंभीर गैरवर्तणुकीबद्दल अपराधी ठरला तर त्याचे कुटूंबनिवृत्तिवेतन शासन रोखून वा काढून घेऊ शकते किंवा कसे ?	सदर तरतूदीनुसार प्रत्येक निवृत्तिवेतन देण्यामागे पुढील काळातील चांगली वर्तणूक ही गंभीर शर्त आहे. 'निवृत्तिवेतन' या संज्ञेमध्ये कुटूंबनिवृत्तिवेतनाचाही समावेश आहे. एखाद्या निवृत्तिवेतनधारकाच्या पश्चात त्याच्या कुटूंबनिवृत्तिवेतनधारकास न्यायालयाने गंभीर गुन्ह्याबद्दल अपराधी ठरविले असेल तर अशा प्रकरणी न्यायालयाच्या निर्णयानुसार त्याचे कुटूंबनिवृत्तिवेतन शासन रोखून वा काढून घेऊ शकते. तसेच अशा प्रकरणात महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तीवेतन) नियम १९८२ मधील नियम ११६ (१३) (ए) (बी) च्या तरतूदी लागू ठरतात.
२	नियम ३३	आयोग अपुरस्कृत, हंगामी/कंत्राटी सेवा/संपकालीन सेवा इ. प्रकारे केलेली तात्पुरती सेवा निवृत्तिवेतनाह सेवा म्हणून हिशोबात घेण्यात यावी किंवा कसे ?	१) खालील अटीची पूर्तता होत असल्यासच पूर्वीची सेवा निवृत्तीवेतनासाठी विचारात घेता येते : अ) संबंधित सेवा निवृत्तिवेतनाह असणे आवश्यक आहे. ब) अशा सेवेबद्दलच्या वेतनाबाबतचे प्रदान राज्याच्या एकत्रित निधीतून झाले असले पाहिजे. क) या सेवेचे निवृत्तीवेतन विषयक दायित्व राज्य शासनाकडे जमा झाले असले पाहिजे. २) फक्त निवृत्तीवेतनाह असलेल्या सेवेसाठी या तरतूदी लागू राहतील. त्याचप्रमाणे नियम ५७ मध्ये नमूद केलेल्या सेवांना निवृत्तीवेतन लागू नाही. व याप्रकारच्या पूर्वीच्या सेवा जोडून देता येणार नाही. ३) पूर्वीची सेवा नवीन निवृत्तीवेतनाह सेवेस जोडून देण्याकरिता खालील अटीची पूर्तता होणेही आवश्यक आहे : अ) शासकीय कर्मचाऱ्याची पूर्वीची नियुक्ती नियमित स्वरूपाची असावी, म्हणजेच त्या शासकीय कर्मचाऱ्याची संबंधित पदासाठी विहीत करण्यात आलेल्या नियुक्ती नियमांच्या तरतूदीची (उदा. बयोमर्यादा, शैक्षणिक अर्हता, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगामार्फत/निवड मंडळामार्फत नियुक्ती इत्यादीबाबींची) पूर्तता करून नियुक्ती झालेली असावी. ब) शासकीय कर्मचाऱ्याने नवीन पदासाठी केलेला अर्ज संबंधित कार्यालयाद्वारे/संबंधित प्रशासकीय प्राधिकाऱ्याची योग्यरित्या पूर्वपरवानगी घेऊन वा विहीत पद्धतीचे पालन करून केलेला असावा. क) उपरोक्त दोन नियुक्त्यांमध्ये जर खंड असेल तर त्या खंडाचा कालावधी बदलीच्या नियमानुसार अनुज्ञेय असलेल्या पदग्रहण अवधीहून अधिक नसावा.

३	नियम ४० व नियम ४१-	सैनिकी सेवा निवृत्तिवेतनासाठी हिशोबात घेताना नियम ४० अनुसार तपासावे की नियम ४१ अनुसार तपासावे ?	सैनिकी सेवेबरोबर प्रत्यक्ष युद्ध सेवा (war service) केलेल्या कर्मचा-यांची सेवा नागरी सेवेस निवृत्तिवेतनासाठी जोडून देताना नियम ४० अनुसार तपसणे आवश्यक आहे. नियम ४१च्या तरतुदी या प्रत्यक्ष युद्ध सेवेव्यतिरिक्त सैनिकी सेवा केलेल्या कर्मचा-यांसाठी लागू आहेत
४	नियम ४८-	विहीत कार्यपद्धतीनुसार निवड न झालेल्या सेवानिवृत्तीतील सेवाखंड या नियमातील तरतुदीनुसार क्षमापित करता येतील किंवा कसे?	नियम ३३ नुसार पात्र ठरणा-या सेवानिवृत्तीतील सेवाखंड नियम ४८ मधील तरतुदीनुसार क्षमापित करण्याबाबत विचार करता येईल. इतर सेवाबाबत हा नियम लागू नाही.
५	नियम ४८-	सेवाखंडापूर्वीचा सेवा कालावधी व सेवाखंडाचा कालावधी याबाबत नियमातील तरतुदीची पूर्तता होत नसल्यास खंड क्षमापित करता येतो किंवा कसे?	नियम ४८(१) मध्ये दिलेल्या अटीपैकी अट क्र.(ब) व (क) ची पूर्तता एखाद्या प्रकरणी होत नसल्यास सदर प्रकरण गुणवत्तेनुसार तपासून याबाबत वित्त विभागाच्या सल्ल्याने निर्णय घेता येईल
६	नियम ५४-	शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या सेवेतील कमतरता क्षमापित करणे व सेवेमध्ये भर घालणे कोणत्या परिस्थितीत करणे नियमांस अभिप्रेत आहे.	१ लघुवेतन (चतुर्थश्रेणी) शासकीय कर्मचा-यांची निवृत्तीवेतनासाठी आवश्यक असलेली किमान अर्हताकारी सेवा पूर्ण होण्यासाठी या नियमातील दोन्ही तरतुदीचा वापर अपेक्षित आहे. २) या नियमातील दोन्ही तरतुदींचा लाभ फक्त रुग्णता निवृत्तीवेतनावर किंवा भरपाई निवृत्तीवेतनावर सेवानिवृत्त होणा-या लघुवेतन (चतुर्थश्रेणी) शासकीय कर्मचा-यांना लागू आहे. ३) रुग्णता व भरपाई निवृत्तीवेतनावर निवृत्त होणारे लघुवेतन (चतुर्थश्रेणी) शासकीय कर्मचारी वगळून इतर कोणत्याही कर्मचा-यासाठी सदर नियमातील तरतुदी लागू नाही.
७	नियम ६६	सदर नियमानुसार स्वेच्छा-सेवानिवृत्तीची नोटीस स्वीकारताना सेवा कालावधी संदर्भात करावयाच्या खात्री संदर्भात	सदर नियमातील तरतुदी खालील बाबींची पूर्तता होत असल्यासच लागू ठरतात : १) शासकीय कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती विहीत कार्यपद्धतीची (नियम ३३ मध्ये दिलेल्या खुलाशाप्रमाणे) पूर्तता करून झालेली असावी. २) संबंधित सेवा निवृत्तिवेतनाई असणे आवश्यक आहे. ३) दि.३१.१.२००१ पर्यंत असाधारण रजा २० वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेसाठी ग्राह्य धरता येईल. दि.१.२.२००१ पासून वैद्यकीय प्रमाणपत्राव्यतिरिक्त घेतलेली असाधारण रजा निवृत्तीवेतनासाठी अर्हताकारी सेवा म्हणून ग्राह्य धरण्यात येणार नाही. ४) सदर नियमानुसार स्वेच्छा सेवानिवृत्तीसाठी २० वर्षांची पूर्ण होत असल्याची खात्री करूनच नोटीस स्विकारणे अपेक्षित आहे. तसेच या सर्व बाबींची पूर्तता करून नोटीस देण्याची जबाबदारी संबंधित कर्मचा-याचीही आहे. ५) सर्व बाबींची पूर्तता होत नसल्यास स्वेच्छासेवानिवृत्तीचा अर्ज अस्वीकृत करणे अपेक्षित आहे.
८	नियम ६८	तांत्रिक कारणामुळे रुग्णता सेवानिवृत्तीसाठी अपात्र ठरल्यास करावयाच्या कार्यवाहीबाबत	तांत्रिक कारणामुळे रुग्णता सेवानिवृत्ती /रुग्णता निवृत्तीवेतन देय नसेल, ज्या प्रकरणात जर संबंधित कर्मचारी नियमित सेवानिवृत्तीस किंवा स्वेच्छा सेवानिवृत्तीस पात्र ठरत असेल तर त्याला नियमित सेवानिवृत्तीचे वा स्वेच्छासेवानिवृत्तीचे लाभ देय करण्यास हरकत नाही.

९	नियम १११ (५) व ११६ (१६) (बी)	कायदेशीर पत्नी हयात असताना दुसरा विवाह केल्यास त्या पत्नीस कुटुंब निवृत्तिवेतन अनुज्ञेय ठरेल किंवा कसे ?	१) म.ना.से. (नि.वे.) नियम १९८२ मधील नियम ११६ (१६) (बी) नुसार कायदेशीर पत्नीस कुटुंबनिवृत्तिवेतनासाठी पात्र ठरते. या व्याख्येत नमूद "पती/पत्नी" म्हणजे "कायदेशीर पती/पत्नी" असा अर्थ अभिप्रेत आहे. २) उपदान आणि कुटुंब निवृत्तिवेतनाचा लाभ हा संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याच्या पश्चात हयात असणाऱ्या कायदेशीर कुटुंबियांनाच मिळावा हे नियमांमध्ये अभिप्रेत आहे. दुसरा विवाह बेकायदेशीर असल्यास द्वितीय पत्नीस कायदेशीर पत्नीचा विधीवत दर्जा (Legal status) प्राप्त होत नाही. त्यामुळे अशा द्वितीय पत्नीस कुटुंब निवृत्तिवेतन अनुज्ञेय ठरणार नाही.
१०	नियम ११६ (६) (ए) (एक)	नियम ११६(६)(ए)(एक) कोणासाठी लागू ठरतो ?	नियम ११६(६)(ए)(एक) नुसार एकापेक्षा अधिक विधवांना कु.नि.वे. समप्रमाणात देय ठरविले असले, तरी अशा विधवांचा दर्जा कायदेशीर असणे नियमास अभिप्रेत आहे. म्हणजेच कायद्याने संमत केलेल्या विवाहानंतर झालेल्या विधवांना सदर नियम लागू ठरतो. सदर नियमानुसार सरसकटपणे एकापेक्षा अधिक विधवांना समप्रमाणात कु.नि.वे. देय नाही.
११	नियम १११ (५) व ११६ (१६) (बी)	सेवेत असताना दिलेल्या कोटुंबीक माहितीवरच कुटुंब निवृत्तिवेतन अवलंबून असणे	१) सेवेत असताना कर्मचा-याने त्याच्या कायदेशीर कुटुंबाबद्दल दिलेल्या सेवा तपशीलातील लेखी माहितीनुसारच कुटुंब निवृत्तिवेतन विषयक लाभ देणे नियमानुसार अपेक्षित आहे. २) शासकीय कर्मचा-याने शासन सेवेत असताना केलेला बेकायदेशीर विवाह ही गैरवर्तणुक ठरते. नियम २६ नुसार अशा गैरवर्तणुकीच्या रिणामस्वरूप संबंधित कर्मचा-याचे निवृत्तिवेतन रोखता येते. सबब सेवेत असताना केलेल्या अशा बेकायदेशीर विवाहाकरिता कर्मचा-याच्या मृत्युनंतर त्याच्या द्वितीय पत्नीस कुटुंब निवृत्तिवेतन विषयक लाभ देय ठरणार नाही.
१२	नियम १११ (५) व ११६ (१६) (बी)	कायदेशीर पत्नी हयात असताना दुसरा विवाह केल्यास दुसऱ्या विवाहाच्या परिणामी जन्मलेल्या संततीस कुटुंब निवृत्तिवेतन अनुज्ञेय ठरेल किंवा कसे ?	१) या दोन्ही नियमांमधील कुटुंबाच्या व्याख्येत नमूद "मुलगे/मुली" म्हणजे "कायदेशीर विवाहाच्या परिणती जन्मलेले मुलगे/मुली" असा अर्थ अभिप्रेत आहे. २) उपदान आणि कुटुंब निवृत्तिवेतनाचा लाभ हा संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याच्या पश्चात हयात असणाऱ्या कायदेशीर कुटुंबियांनाच मिळावा हे नियमांमध्ये अभिप्रेत आहे. ३) शासकीय कर्मचा-याने शासन सेवेत असताना केलेला बेकायदेशीर विवाह ही गैरवर्तणुक ठरते. नियम २६ नुसार अशा गैरवर्तणुकीच्या परिणामस्वरूप संबंधित कर्मचा-याचे निवृत्तिवेतन रोखता येते. सबब सेवेत असताना केलेल्या बेकायदेशीर विवाहाच्या परिणामस्वरूप जन्मलेली संततीही कायदेशीर ठरत नाही व त्यामुळे अशा संततीस कुटुंब निवृत्तिवेतन विषयक लाभ देय ठरणार नाहीत.
१३	नियम ११६ (२) (सी)	ज्या कर्मचाऱ्यास शिक्षा म्हणून निवृत्तिवेतन अनुज्ञेय ठरत नसेल अशा कर्मचाऱ्याच्या कुटुंबियांना कुटुंबनिवृत्तिवेतन देय ठरते किंवा कसे ?	शासकीय कर्मचा-यास निवृत्तिवेतन देय असेल तरच त्याच्या कुटुंबियांना कुटुंब निवृत्तिवेतन देय ठरते. तथापी ज्या प्रकरणी कर्मचाऱ्यास कोणत्याही कारणामुळे निवृत्तिवेतन मंजूर करण्यात आलेले नसेल अशा प्रकरणी त्याच्या कुटुंबास कुटुंबनिवृत्तिवेतन मंजूर करण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.
१४	नियम ११६	कुटुंब निवृत्तिवेतनासाठी नामनिर्देशन करण्याची गरज आहे किंवा कसे ?	सदर नियमातील तरतुदीनुसार कुटुंब निवृत्तिवेतन नियमातील नमूद कुटुंबाच्या व्याख्येनुसारच देणे अपेक्षित आहे. सबब याकरिता नामनिर्देशन करणे / नामनिर्देशनाची मागणी करणे अपेक्षित नाही.
१५	नियम १११	सेवानिवृत्ती उपदान/मृत्यु उपदान वारसा प्रमाणपत्रानुसार देय ठरते किंवा कसे ?	सदर नियमातील तरतुदीनुसार सेवानिवृत्ती उपदान/मृत्यु उपदान वारसा प्रमाणपत्रानुसार देय नसून नियम ११२ मधील तरतुदीनुसारच देणे अपेक्षित आहे. उपदानासाठी नियम ११५ नुसार नामनिर्देशन करणे अपेक्षित आहे.
१६	नियम १३०	विभागीय किंवा न्यायिक कंत्राडवाही प्रलंबीत असेल तर तात्पुरत्या उपदानाचे प्रदान करता येते किंवा कसे ?	सदर नियमानुसार केवळ तात्पुरते निवृत्तिवेतन देणे अपेक्षित आहे. तात्पुरते उपदान देणे अपेक्षित नाही.

२. सदर परिपत्रकाद्वारे करण्यात आलेले स्पष्टीकरण विचारात घेऊन विभागानी कार्यवाही करणे अपेक्षित आहे. या मुद्द्याबाबत वित्त विभागाकडे संदर्भ करण्यात येऊ नये.
३. सदर परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेब साईटवर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक २००८११०५१२१११३००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

नि. बा. वाडेकर
शासनाचे उप सचिव.

प्रति,

महालेखापाल (लेखा व अनुसंधान)-१, महाराष्ट्र, मुंबई,
महालेखापाल (लेखापरीक्षा)-१, महाराष्ट्र, मुंबई,
संचालक, लेखा व कोषागार, मुंबई (५ प्रती),
अधिवान व लेखा अधिकारी, वॉट्रे, मुंबई (२५ प्रती),
संचालक, माहिती व जनसंपर्क विभाग, मंत्रालय, मुंबई, (५ प्रती)
मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, कोकण भवन, वृहती, नवी मुंबई (१० प्रती),
उप-मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी लेखा,
मुंबई/पुणे/नागपूर/औरंगाबाद/नाशिक/अमरावती (प्रत्येकी १० प्रती),
वरिष्ठ कोषागार अधिकारी, पुणे/नागपूर/ औरंगाबाद/ नाशिक (प्रत्येकी १५ प्रती),
निवासी लेखापरीक्षा अधिकारी, मुंबई (५ प्रती),
सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी (प्रत्येकी १० प्रती),
सर्व विधानमंडळ सदस्य, विधानभवन, मुंबई
ग्रंथपाल, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय ग्रंथालय, सहाय्य मजला, विधान भवन,
मुंबई ४०००३२.
राज्यपालांचे सचिव,
मुख्य मंत्र्यांचे सचिव,
उप मुख्य मंत्र्यांचे सचिव,
सर्व मंत्री व राज्य मंत्री यांचे खाजगी सचिव,
*प्रबंधक, मूळ न्याय शाखा, उच्च न्यायालय, मुंबई,
*प्रबंधक, अपील शाखा, उच्च न्यायालय, मुंबई,
*सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई,
*सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई,
*प्रबंधक, लोक आयुक्त व उप लोक आयुक्त यांचे कार्यालय, मुंबई,
*प्रबंधक, महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरण कुटीर क्र.३ व ४,
मुख्य माहिती आयुक्त, महाराष्ट्र, मुंबई.
अधिवान व लेखा कार्यालय आवार, मंत्रालयसमोर, मुंबई,
मंत्रालयातील सर्व विभाग,
विशेष आयुक्त, महाराष्ट्र सदन, कोपनिकस रोड, नवी दिल्ली,

महालेखापाल(लेखा व अनुसंधान)-२, महाराष्ट्र, नागपूर,
महालेखापाल (लेखापरीक्षा)-२, महाराष्ट्र, नागपूर,
मंत्रालयाच्या निरनिराळ्या विभागांच्या अधीन असलेल्या सर्व विभागांचे व कार्यालयांचे प्रमुख,
सर्व विभागीय आयुक्त (प्रत्येकी ५ प्रती),
सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी (प्रत्येकी २५ प्रती),
सर्व जिल्हा परिषदांचे अध्यक्ष
सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी (प्रत्येकी २५ प्रती),
शिक्षण संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे (१० प्रती),
तंत्र शिक्षण संचालक, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई (५ प्रती),
संचालक, महानगरपालिका प्रशासन, मुंबई (५ प्रती),
सर्व विभागीय शिक्षण उप संचालक (प्रत्येकी ३ प्रती),
सर्व विभागीय तंत्र शिक्षण उप संचालक (प्रत्येकी ३ प्रती),
शिक्षण निरीक्षक, मुहम्मदगंज, दक्षिण/उत्तर/पश्चिम,
सर्व प्रशासन अधिकारी, नगरपालिका शिक्षण मंडळ(प्रत्येकी ५ प्रती),
सर्व महानगरपालिका व नगरपरिषदा, महाराष्ट्र राज्य (प्रत्येकी ५ प्रती),
सर्व जिल्ह्यांचे वरिष्ठ लेखा परीक्षक (शिक्षण) (प्रत्येकी ५ प्रती),
कुल सचिव, इहात्मा कुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जिल्हा अहमदनगर (१० प्रती),
कुल सचिव, सराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी (१० प्रती),
कुल सचिव, संजावराव कृषि विद्यापीठ, अकोला (१० प्रती),
कुल सचिव, कोळण कृषि विद्यापीठ, दापोली, जिल्हा रत्नागिरी (१० प्रती),
ग्रामविकास व जनसंचार विभाग, मंत्रालय, मुंबई (१२ प्रती),
शालेय शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई (२५ प्रती),
उच्च व तंत्र शिक्षण आणि सेवायोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई (२५ प्रती),
कृषि व पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग, मंत्रालय, मुंबई (१० प्रती),
वित्त विभागातील सर्व कार्यासने,
निवड नस्ती, कार्यासन सेवा-४.

*पत्राद्वारे.